غني خان

یو مصور او مجسمه ساز

حاجي محمد عدیل

د برصغیر د پخوانو تهذیبونو اثار مونږ ته څۀ نه څۀ په زړو کنډراتو کښې په نظر راځي او بیا په زړو کنډراتو کښې د موهنجوداړو نوم د ټولو نه اول راځي. د هلته نه چې کومې مجسمې راویستې شوې دي، په هغې کښې دوه ډېرې اهمې دي. یوه "ګډېدونکې فنکاره" او دویمه "رېږې والا یو پروهت" مونږ دې ته د هغه زمانې مسئله هم وئیلے شو یعنې فن او مذهب زمونږ د تهذیبي ژوند داسې اړخونه دي چې مونږ ئې د یو بله جدا کولے نۀ شو او ثقافتي امن او شانتي په برصغیر کښې هله قائمه پاتې شوې ده چې دا دواړه اړخونه د یو بل سره سم او متوازي تللو ته پرېښودے شوي دي، کله چې هم دا کوشش شوے دے چې یو دې په بل مسلط کړے شي یا یو په بل حاوي کړے شي نو د برصغیر په ثقافتي او سماجي قدرونو کښې بې اعتدالي پېدا شوې ده او د تهذیبي زلزلو دیکې لګېدل شروع شوي دي، کۀ هغه دور د اورنګزېب باچا وي یا د پروني ضیاءالحق یا پرویز مشرف.

په **1914** کښې د ستر پښتون مشر باچا خان په کور کښې مشرے زوئے پېدا شو چې وړاندې د فن او ادب په هره یوه څانګه کښې بې مثاله ثابت شو. باچا خان په خپل ژوند لیک "زما ژوند او جدوجهد" کښې لیکي چې غني مونږ دواړو یعنې ما او د هغۀ مور ته ډېر ګران ؤ. د وړومبي نړیوال جنګ په دوران کښې او د هغې نه پس یوه وبا خوره شوه او غني د پنځو کالو په عمر کښې ډېر ناجوړه شو، د مور مینه په غورځنګ شوه او د خپل خوږ زوي د کټه چاپېره ئې اووۀ چکرې ووهلې او دا دعا ئې کوله چې خدایه غني جوړ کړې او د دۀ مرض په ما کړې. د غني د مور دا دعا قبوله شوه، غني جک جوړ شو او مور ئې په مرض پرېوته او وفات شوه.

دا خوږ زوئے چې پلار ئې ترې مذهبي عالم او دانشور جوړول غوښتل او چې په خپله آزاده مدرسه کښې ئې داخل کړو، د عربي ژبې سره سره ئې ورته د ترجمې سره قرآن پاک هم ختم کړو. د حدیثو تعلیم ئې ورکړو، د لسم نه پس دے د نور مذهبي تعلیم دپاره ډیلي جامعه ملیه مدرسې ته ولېږلے شو چې پوره مذهبي دانشور جوړ شي خو قدرت د غني خان په قسمت کښې څۀ نور لیکلي وو. کال **1929** کښې د جولائۍ دربشتمه نېټه د دې ښائسته ځوان د ژوند اهمه ورځ ثابته شوه او هغۀ د بمبۍ په لاره د اعلی تعلیم دپاره انګلستان ته روان شو. د سفر په دوران کښې هغه خپل وړومبے نظم ولیکلو.

د لندن خوشګوارې او آزادې فضا د دهٔ دننه روماني شاعر او فنکار ته لاره ورکړه او دے ورو ورو هلته په خلقو کښې ښکاره شو، د دهٔ د جادوئي شخصيت نه هلته يوه زنانه فنکاره دومره متاثره شوه چې دغه ګنګوسې باچا خان ته هم راورسېدې. باچا خان ورته دستي جواب ولېږو چې زر تر زره د لندن نه امريکې ته لاړ شه. هلته دهٔ د ساؤتهـ لوزيانه Loisiona يونيورسټۍ کښې د انجنيرنګ تعليم شروع کړو خو خدائے ته څهٔ نوره منظوره وه نهٔ غني ملا جوړ شو نهٔ ئې تعليم پوره کړو او کېميکل انجنئيرنګ دهٔ ته د چينو جوړولو چل خو زده کړو خو د دهٔ دننه چې کوم خوارهٔ وو، د هغې لاره ئې ونه نيوې شوه. غني واپس هندوستان ته راغے او د هغهٔ پرېشانه پلار دا محسوسه کړه چې د غني رجحانات د مغربي فلسفې او تعليم نه دومره متاثره شوي دي چې هغه د يو هندوستاني په حېث د Complex ښکار کېږي. دغه ورځو کښې باچا خان د بهار په حاضر باغ جېل کښې ؤ. د دې مسئلې د هوارولو د پاره دهٔ ته د جېل ملګري پنډت جواهر لال نهرو مشوره ورکړه چې غني اله آباد ته ولېږه، هلته پنډت موتي لال نهرو او د هغه ښځې کملاجي دے په ډېره مينه په خپل کور کښې وساتلو او بيا ئې اندرا ګاندي او دے شانتي نکتېن کښې داخل کړل چې بنياد ئې په **1901** کښې ستر فلسفي او شاعر رابندرناتهـ ټېګور اېښودے ؤ او هغهٔ ئې چلوونکے ؤ. دلته د غني ملاقات د ننډلال بوس، کرشنا کريلانی، او رام کنکار په شان لويو هستيو سره وشو او دهٔ د دوي نه مصوري او مجسمه سازي زده کړه. شانتي نکتېن د دهٔ ذهن بدل کړو. د يو هندوستاني په حېث د دهٔ د کمترۍ احساس په برترۍ کښې بدلېدل شروع شو. غني خان په خپله وائي "د هشنغر نه يورپ ته راغلم خو په شانتي نکتېن کښې ماته په اول ځل دا موقعه په لاس راغله چې اېشيائي فلسفه او ادب وپېژنم. دلته ما خپل ځان بيا موندو، د خپل عظيم ماضي، شاندار ثقافت او اعلي او ارفع تهذيبي اقدارو سره شانتي نکتېن په جامعه مليه ډېلي حاوي شو. دغلته د غني هر اړخيز شخصيت جوړېدو ته پوره پوره موقعه په لاس ورغله.

هغه غني چې په مغربي جديدو علومو ښائسته ؤ او اوس ورته د مقامي فلسفې او کلچر بنيادونه هم ترلاسه شو. د غني په الفاظو کښې چې زهٔ په خپلو خلقو فخر کوم او دا هر څهٔ ما په شانتي نکتېن کښې زده کړې دي، غني د شانتي نکتېن نه په ټول ژوند کښې متاثره ؤ، هم دغه اثر ؤ چې هغهٔ د خپل کور نوم دارالامان يعنې شانتي نکتېن کېښودے ؤ. خو کله چې باچا خان د جېل نه آزاد شو او شانتي نکتېن ته لاړو نو هغهٔ ته په دې خبره ډېر افسوس وشو چې د هغهٔ

قابل او هوښيار زوئے په رنګونو کښې خپل وخت ضائع کوي. هغهٔ فېصله وکړه چې غني به نور هلته نهٔ پاتې کېږي. ننډلال بوس جي او تر دې چې ټېګور باچا خان ته ووئيل چې غني دلته پرېږده خو د باچا خان خوب دا ؤ چې کهٔ غني شين يا سُور رنګ په کينوس واچوي نو د برصغير په نقشه کښې به څهٔ بدلون رانهٔ شي. غني د باچا خان خبره ومنله او د برصغير د نقشې بدلولو دپاره ئې د څهٔ وخت دپاره کېنوس قربان کړو.

په **1945** کښې ئې د سنټرل اسمبلۍ په الېکشن کښې برخه واخسته، مسلم ليګ، خاکسار او هندو مهاسبا ټولو ته ئې ماتې ورکړه او د سنټرل اسمبلۍ د ټولو نه کم عمره ممبر او کامياب تقرير کوونکے جوړ شو. بيا ئې "زلمے پښتون" جوړ کړو او د خپلو سرو رنګونو دپاره ئې ډېر پراخه کېنوس پېدا کړو.

د غني خان د فنپارو وړومبے نمائش پېښور کښې د شپېتۀ په لسيزه کښې شوے ؤ چې اهتمام ئې اباسين آرټ سوسائټۍ کړے ؤ او ما په وړومبي ځل د غني خان تخليق کړي پورټرېټ، د مصورۍ څۀ نمونې او څنې مجسمې وليدې. اوربدلي مې دي چې د هغهٔ د فنپارو اخري نمائش **1993** کښې په لاهور کښې شوے ؤ. غني خان کله هم په ګروپ ايګزيبشن Group Exibitions کښې برخه نهٔ ده اخستې، شايد چې دا هم د هغهٔ ځان له خپل سټائل ؤ. غني خان په فرانسيسي مصورانو خصوصاً په تاثريت پسند Impressionist مصورانو ډېر مئين ؤ. هغه به د قدرتي منظرونو او ښائسته ځيزونو نه فنکارانه تحريک حاصلولو. د اصل ځهرو سره سره به هغهٔ اکثر خيالي او تصوراتي ځهرې هم پېنټ کولې او کهٔ د هغهٔ پېنټ کړي مخونه به تصوراتي هم وو خو د هغهٔ د نزدې رشته دارانو سره به ئې مشابهت لرلو. غني خان Self Portraits هم جوړ کړي وو. باچا خان، د هغهٔ خوېندو ورونو او د هغوي د بچو تصويرونه جوړول د هغهٔ ډېر خوښ وو. د غني خان جوړې کړې شوې ځهرې او پورټرېټ او د دې سټائل او اسلوب ته چې مونږ ګورو نو د مشهور يورپين مصورانو ځنې پېنټنګز ته مو قدرتي طور خيال ځي. د هغهٔ په خپله اسپانوي مصور ګويا ډېر خوښ ؤ. د غني خان د فنپارو په ليدو چې د کومو تصويرونو طرف ته د انسان خيال ځي په هغې کښې د ګويا La maja او د Leonurdo divinci مشهور عالم موناليزا، د بوټ‌لي‌شيلي Botliceltis، Birth of Venus د وينس زيږون، د Self Porteriat Rembrandt د Reynolds "Lady Curdine" شامل دي. زما په خيال به هغه ضرور د moding Liani موډيک لياني عقيدت مند وي او د هغهٔ پورټرېټ Yang Gray Nude نه هم ضرور متاثره ؤ. د غني خان د يوې نايابه مجسمې Lamp Past په ليدو د Rodin Morning مجسمې ته د سړي خيال ځي. حالانکې

Morning د يوې ښځې مجسمه ده او په Lamp post کښې د يو مشر پښتون څهره په نظر راځي.

غني خان په يوه مخه انساني څهرې جوړې کړې دي. داسې ښکاري چې د هغهٔ د پاره انساني مخونه يو چيلنج ؤ. د هغه تر ټولو خوښ ميډيم رنګين Pastels او چارکول ؤ. هغه په خپله وائي چې زما Pastels خوښ دي ځکه چې دا زما د طبيعت مطابق دي. زهٔ سيماب فطرت يم، زر زر کار کول غواړم. زهٔ په ځينې ځيزونو او قاعدو باقاعده عمل نهٔ کوم، بس چې پېنټنګ کووم نو هغسې ئې کووم ځنګه چې ماته يقين وي چې داسې پکار دے.

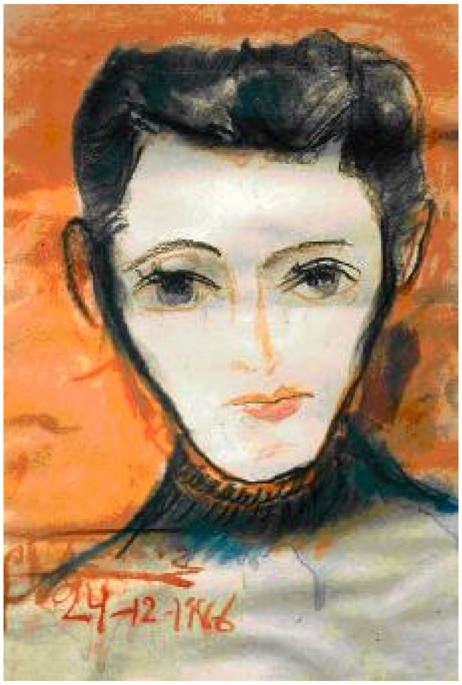

د دغې سيماب فطرت وجه وه چې هغهٔ به د ميټيريل ډېر خيال نهٔ ساتلو، کهٔ د براؤن رنګ د پېنټنګ کاغذ به ؤ يا کارډ بورډ، هغهٔ به دومره هم انتظار نهٔ کوو چې فريم جوړ کړي. يا کېنوس برابر کړي، د هغهٔ تصويرونه په بيلابيلو قسمه ميټيريل شوي دي. د هغهٔ خپله طريقه وه خپل ټيکنيک ؤ، هغهٔ به وئيل چې زهٔ تصوير هغسې نهٔ جوړوم ځنګه چې زما ماډل وي بلکې زهٔ تصوير هغسې جوړوم ځنګه چې زما ماډل ماته ښکاري".

1947 کښې جوړ کړے شوے د هغهٔ Self Portrait د هغهٔ د دننه انسان پوره پوره نمائندګي کوي. د هغهٔ مشهور پورټريټ، فريدون **1956** ، نګينه او توره ليلي متاثره کوونکي د ي. غني خان چې کومې مجسمې جوړې کړې دي، هغه د خټې نه علاوه د لرګي استعمال هم کوو. په اکثرو مجسمو کښې تفصيلات نه دي ظاهر کړے شوي خو يو فکر يو سوچ هغهٔ په هره مجسمه کښې پرېښے دے، هغهٔ به وئيل کهٔ زما پېنټنګز او مجسمې کهٔ زما نه پس هم چرته پاتې شوې نو زهٔ به وګڼم چې ما آب حيات نوش کړو.

د غني خان ډېر کار په شانتي نکتېن کښې پاتې شوے دے. د پاکستان جوړېدو نه پس د هغهٔ فنپارې ځائے په ځائے د خلقو سره پرتې دي. په خپله د هغهٔ په کور کښې ډېر پورټرېټس پراتهٔ دي. د خان عبدالولي خان په کور کښې او د نورو رشته دارانو کره د هغهٔ نادر او ناياب پېنټنګز پراتهٔ دي. چارسده کښې د غني خان اډيټوريم "غني ډېرې" کښې د هغهٔ څهٔ فنپارې راجمع کړې شوې دي خو څهٔ به ښهٔ وي چې د هغهٔ ټولې فنپارې راجمع کړې شي او په ښه طريقه سمبال کړے شي. غني خان د شاعر په توګه د پښتونخوا د هر پښتون په کور کښې په کتابونو او کېسټونو کښې موجود او محفوظ دے خو اوس دا بې حده ضروري ده چې د مصور غني خان فنپارې راټولې کړې شي ځکه چې غني خان په خپله وئيلي وو چې کهٔ دا باقي پاتې شوې نو زهٔ به داسې وګڼم چې ما آب حيات نوش کړو.

(د امجد شهزاد ترجمه)